

SUDEGUSIO PYRAGO PAMOKOS

*„Aš neturiu teisės bausti sau lygaus asmens, bet mano pareiga vadovauti savam vaikui.
Aš neturiu teisės vaikui primesti savo valią, bet mano pareiga nevykdyti jo neteisėtų
reikalavimų.“
R. Dreikurs*

Šiuo metu tėvai, mokytojai ir auklėtojai išgyvena sunkų laikotarpį. Patys išauginti ir išauklėti autoritarinės sistemos metodais suaugusieji yra skatinami auklėti vaikus pagal demokratinius principus. Bet kaip mokyti kitą to, ko pats nebuvo išmokytas?

Šiuolaikiniai tėvai turi mažai laiko ir galimybių perprasti siūlomų metodų esmę, o prabėgom išgirstos mintys atrodo gražios ir teisingos, bet... Jos „nelimpa“ prie kasdienio gyvenimo įvykių arba atrodo neįgyvendinamos. Kita vertus, tėvams baisu pasirodyti „nedemokratiškiems“. Dabartiniai tėvai patys jaučia ypatingą neapykantą priešpauliai. Jeigu mūsų seneliai jautėsi tinkamais tėvais ir motinomis, nes visų šeimos narių pareigos, aišku ir vaikų, buvo griežtai apibrėžtos, tai dabartiniai tėvai dažnai nežino, kaip pasielgti, kai vaikas nepagarbus tėvams, neklauso. Dažnas mano: „Jeigu aš bausiu jį ir versiu paklusti man, tai slopinsiu jo savarankiškumą, o jei nebausiu, tai tapsiu jo vergu, ir visi aplinkiniai matys, koks aš bejėgis dėl vaiko vis naujų reikalavimų“.

Tėvas ar mama gali galvoti: „MAN gėda ir AŠ atsakau už viską, kas su mano vaiku atsitinka, ir visai nesvarbu, ar tai jo išdaiga, ar nubrozdinti jo keliai, ar dvejetas mokykloje“. Tačiau, būdami atsakingi už savo vaiką, tėvai yra atsakingi ir už paties vaiko asmenybės ugdymą. Pagal pagrindinį demokratijos lygiateisiškumo principą visi žmonės yra lygūs, ir kiekvienas narys – nuo mažiausio iki didžiausio – yra už kažką atsakingas. Jūs galite stebėtis, kad gali būti atsakingas ir mažas vaikas. Čia svarbiausia mokėti jam tai paaiškinti.

Siūlome susipažinti su vienu iš metodų, taikomų demokratiškoje auklėjimo sistemoje ugdant paties vaiko atsakomybės jausmą. Metodas vadinasi NATŪRALIOS, ARBA LOGINĖS, ELGESIO PASEKMĖS PANAUDOJIMAS.

Kas atsitinka šeimininkei, jeigu ji pamiršta įjungtoje orkaitėje pyragą? Pyragas sudega. Tai ir yra natūrali jos užmaršumo pasekmė. Tokių sudegusių pyragų tiek suaugusiojo, tiek vaiko gyvenime pasitaiko kiekvieną dieną. Tikrai suaugusieji kantriai taiso ir savo, ir vaiko klaidas. Vaiką dažnai nubaudžia, bet vaiko elgesio rezultatus ištaiso patys. Norėdami užbėgti galimiems nemalonumams už akių, suaugusieji be perstojo kartoja: „Nedaryk to, nedaryk šito“, tuo nubrėždami vaikui elgesio ribas. Vaikas, girdėdamas „daryk“ ar „nedaryk“, gali suvokti tai kaip įsakymą ir tam priešintis. Išvalgūs pedagogai siūlo pasinaudoti tuo, ką jau vaikas blogo nuveikė ir leisti jam pačiam susidurti su savo elgesio pasekme, kaip kad šeimininkė su savo užmaršumo rezultatu – sudegusiu pyragu. Tada, patyręs šios pasekmės išgyvenimą ar tvarkymo ritualą, vaikas pats galės spręsti, kaip jam elgtis ateityje.

Dažnai tėvai kreipiasi į psichologą tokiais žodžiais: „MES nežinome, kodėl mūsų vaikas netinkamai elgiasi. MES viską išbandėme, bet nei bausmės, nei dovanos nepadedą. Ką MUMS daryti?“. Kad geriau suprastume natūralios pasekmės metodą, pirmiausia pabandykime pakeisti tėvų klausimo formulavimą. Į klausimą: „Ką mums daryti?“ norisi atsakyti: „Jūs turite daryti...“, t. y. atsakoma, ką reikia daryti tėvams, o ne vaikui. Bet problema juk vaiko (pripažinkime tai nors iš dalies), jis nuskynė kaimynės gėles ar pripaišė savo suolo draugės sąsiuvinį, o ne tėvai. Taigi tinkamas klausimas būtų: „Ką mūsų vaikui daryti, kai jis atsiduria tokioje situacijoje, kuo mes galėtume jam padėti?“. Kaip tai būna iš tikrųjų gyvenime?

...Pusryčių metas – didžiausia kankynė pirmoai Karolinai ir jos mamai. Mergaitė neskuba valgyti, todėl nuolat vėluoja į mokyklą. Vieną kartą mama parodė dukrai, kur turi būti laikrodžio rodyklė, kai ji privalo išeiti iš namų. Abi pradėjo pusryčiauti. Karolina neskubėjo. Mama baigė valgyti ir išėjo į kitą kambarį norėdama pavaizduoti, kad šiuo metu ją domina skaitoma knyga. Galų gale mergaitė išėjo iš namų pusę valandos vėliau, negu turėjo. Bet mokykloje, deja, į tai nelabai kreipė dėmesį. Kitą dieną mama pasielgė taip pat. Trečią dieną mama pasikalbėjo su mokytoja ir paprašė pagalbos. Tą dieną mergaitė vėl pavėlavo ir dėl to turėjo mokykloje nemalonumų. Mergaitė grįžusi verkė, o mama supratingai domėjosi: „Kas TAU atsitiko? Galbūt rytoj TAU pasiseks nepavėluoti?“. Mergaitė įsitikino, kad tik ji pati atsakinga už vėlavimą. Kitą rytą ji akylai stebėjo laikrodį.

Daugumoje šeimų neišsprendžiama problema – vaiko nevalgymas. Pabandykime pasižiūrėti į šiuos tėvų ir vaikų vargus iš natūralios elgesio pasekmės pozicijų.

...Dešimties metų Alfredas nuolat pamiršta mamos paruoštus sumuštinus į mokyklą. Mama, tai pastebėjusi, pati nuneša pietus į mokyklą. Ji priekaištauja sūnui, kad JAI sunku tai daryti. Alfredas nepatenkintas išklauso priekaištų ir vėl daro tą patį.

Kokia būtų pietų užmiršimo natūrali pasekmė? Žinoma, būti alkanam. Mama galėtų pasakyti sūnui, kad ji neprivalo nešioti jam sumuštinus, o kai jis vėl juos pamirštų, ji paprasčiausiai galėtų ignoruoti šį faktą. Alfredas, manydamas, kad mamos pareiga rūpintis, ar jis pavalgęs, galėtų supykti. Bet ji galėtų ramiai atsakyti: „Man labai gaila, kad TU pamiršai paketėlį“. Taigi pati mintis leisti vaikui likti alkanam atrodo labai žiauri. Be abejo, yra nemalonu jausti alkį. Bet šis nemalonumas geriau padėtų prisiminti pietus, negu mamos reikalavimai. Taip būtų išvengta įtemptų mamos ir sūnaus santykių, kurie pavojingesni, negu alkio jausmas.

Yra vienas labai svarbus momentas, kuris gali pagadinti visą natūralios pasekmės poveikį. Jeigu mama parodytų savo džiaugsmą ar pyktį, kad sūnus liko alkanas, tokiais žodžiais: „Galbūt tai bus tau pamoka“, ji pasekmės poveikį paverstų bausme. Kalbantis reikia būti labai atidžiam ir neįpainioti SAVO nuomonės, SAVO emocijų, o palikti veikti tik pačią pasekmę, šiuo atveju – alkį. Jeigu pasakysime: „Na matai, AŠ tau sakiau šimtus kartų, tu MANĖS neklausėi“, mes parodysime, kad visa tai mums svarbu. Šiuo atveju svarbiausia ne tai, ką mes manome ar jaučiame, o ką vaikas PATS išgyvens ir suvoks, susidūręs su problema. Kitaip pokalbis gali pavirsti į grasinimą, kritikavimą ir santykių aiškinimąsi.

...Mama niekaip negali pripratinti savo ketverių metų dukrelės susitvarkyti savo daiktus. Ji nuėjo pas šeimos konsultantą ir tą patį vakarą su vyru aptarė jai pasiūlytą idėją. Vyras sutiko suvaidinti jam skirtą vaidmenį.

...Kitą rytą mergaitė paliko ant grindų savo pižamą ir kaip paprastai išmėtė žaislus. Dienai įpusėjus, mama paklausė: „Ar nenorėtum susitvarkyti savo daiktų?“. „Ne!“ – atsakė mergaitė. „Tu norėtum praleisti dieną nieko neveikdama? Aš irgi šiandien nieko netvarkysiu, gerai?“. „Žinoma“ – atsakė mergaitė. Visą dieną mama viską mėtė kur pakliuvo. Visa kita vyko, kaip įprasta. Kartu su dukra jos pradėjo tvarkyti spintą ir rūbais nuklojo vaiko lovėlę, grindis ir stalus. Kai grįžo tėvas, bute triumfavo chaosas. Tėvas numetė paltą ant lėlės lovėlės, kaklaraištį pakabino ant sietyno, batus nusviedė į kambario vidurį ir pradėjo žaisti su dukrele. Jis elgėsi taip, lyg nieko ypatingo nevyktų. Mama pašildė pietus, bet stalas buvo taip apkrautas, kad nebuvo kur statyti maisto. Mama ramiai pradėjo skaityti. Po kurio laiko tėvas paklausė: „O kaip pietūs, kodėl nevalgome?“. „Pietūs paruošti, bet nėra kur dėti lėkščių“. Abu tėvai skaitė toliau. Kai mergaitė paprašė valgyti, tėvai pasakė, kad jie irgi alkani, ir tebeskaitė. Kurį laiką mergaitė nuolat vaikščiojo į virtuvę, kol pagaliau dingo ten ilgam. Tėvai toliau tebeskaitė, nors girdėjo, kaip mergaitė tvarko stalą. Kai mergaitė pasakė: „Jau yra vietos“, pietūs buvo paduoti ir praėjo gana linksmi. Pagaliau atėjo laikas miegoti, bet mergaitė negalėjo rasti pižamos. „Labai gaila, mieloji, kad tu jos nerandi“, - užjautė mama. „O kurgi aš miegosiu, kai lova taip apkrauta“, - rūpinosi mergaitė. „Iš tiesų tau bus nepatogu“, - sutiko mama. „Gal susitvarkykime?!“ – pasiūlė dukra.

Tai iš tiesų labai dirbtinė situacija. Tokiais atvejais reikia būti atsargiems, nes labai sunku būti geros nuotaikos ilgą laiką. Suaugusieji iš tikrųjų turi būti gerai nusiteikę ir

palaikyti vienas kitą, nes netvarka gali išvesti šeimos narius iš kantrybės ir tik pabloginti santykius. Kas aprašytoje situacijoje nulėmė mamos panaudoto metodo sėkmę? Pirmą, mama ir tėtis visą laiką bendravo draugiškai ir palaikė namie malonią atmosferą. Antra, mama nedarė jokių priekaištų, nemokė ir net nepastebėjo netvarkos. O svarbiausia – mama idealiai suprato natūralios pasekmės poveikio metodą.

Japonijos vaikų darželio auklėtojos mano, kad geriausias vaikų nuo ketverių metų įtikinimo būdas – jų asmeninė patirtis. Vienoje iš darželio grupių vaikai labai noriai vykdė budėtojo pareigas: pranešdavo vaikų skaičių administracijai, išdalindavo medžiagas užsiėmimui, padengdavo ir nudengdavo stalus pietums. Tačiau po kelių mėnesių susidomėjimas šiomis pareigomis pradėjo slopti. Kai ateidavo laikas ruošti valgyti, budėtojai žaisdavo tol, kol jiems daug kartų neprimindavo jų pareigų.

...Vieną dieną auklėtoja pasakė: „Kadangi budėtojai nevykdo savo pareigų, nuo šios dienos gyvensime be budėtojų“. Vaikai žinojo, kad jeigu jie nepraneš apie savo atvykimą, negaus pietų, todėl visi po vieną pradėjo eiti į virtuvę. Su virėja ir administracijos darbuotoja buvo susitarta iš anksto. Jos stebėjosi: „O kur budėtojas? Mes neturime laiko kalbėtis su visais po vieną!“. Vaikai susirūpinę grįždavo. Kai atėjo laikas pietauti, pietų vaikams niekas neatnešė. Kai kurie patys atsinešė maisto iš virtuvės. Kas valgė, o kiti blaškėsi. Grupėje tvyrojo nesusipratimas ir chaoso atmosfera. Tas pats nutiko ir per pratybas. O kai galima buvo pažaisti, paaiškėjo, kad tam neliko laiko, nes jau reikėjo eiti miegoti. Vaikai piktinosi. Tada ir pasiteiravo auklėtoja: „Kaip jums patiko būti be budėtojų?“.

Vaikai ilgai aptarinėjo įvykį ir nusprendė, kad budėtojo reikia. Jie savo kailiu patyrė, kad tai svarbus žmogus ir daug kas nuo jo priklauso. Budėtojas vėl pasijuto labai garbingu ir naudingu asmeniu.

Kitas variantas būtų, jei auklėtoja neatšauktų budėtojo, o tik paklaustų vaikų: „Kas įvyks, jeigu nebus budėtojo?“. Galbūt kai kurie vaikai galėtų numatyti galimas pasekmes, ir tai turėtų poveikį. Tai būtų loginės elgesio pasekmės panaudojimas.

Pats gyvenimas diktuoja natūralias pasekmes, ir jos yra visada efektyvios. Tuo tarpu loginės pasekmės ne visada efektyvios, nes vaikai turi savo logiką, be to ir tėvų argumentai pavirsta dažnai kerštu ir grasinimais. Tik gyvenime natūralios pasekmės gali būti per daug pavojingos arba jų rezultato gali tekti labai ilgai laukti. Todėl tėvai, remdamiesi logika, gali subtiliai sugalvoti ir suorganizuoti loginę pasekmę.

...Trimetę Kotryną mama išleidžia vieną pažaisti į kiemą. Bet mergaitė vis išbėga į gatvę. Mamai reikia nuolatos ją sekti ir parsivesti iš gatvės į kiemą. Įkalbinėjimai ir net mušimas nepadeda.

Natūrali jos elgesio pasekmė – nelaimė gatvėje, bet, aišku, niekas neleis, kad taip atsitiktų. Taigi mama galėtų sukurti loginę jos elgesio pasekmę: „Jeigu tu nenori žaisti kieme, tu negali eiti į lauką“. Kai Kotryna pirmą kartą išbėgs į gatvę, mama turėtų pasakyti šią frazę ir parsivesti ją namo. Jeigu mama sako: „Tai TU NENORI likti kieme...“, ji pabrėžia mergaitės teisę rinktis. „Jeigu norėsi būti kieme, galėsi išeiti į lauką kitą kartą“, – po kelių tokių pakartojimų mama gali kelias dienas palikti mergaitę namie. Svarbiausia, kad vaikui būtų leidžiama bandyti iš naujo, kad jis tikėtų mamos žodžiais ir jaustų, kas nuo jo paties priklauso. Žinoma, mergaitė pyks ir protestuos parvedama iš gatvės namo. Tik mamos labai aiški ir tvirta nuomonė gali leisti mergaitei suprasti, kaip ji pati gali sau padėti.

Galima dažnai užduoti sau klausimą: „Kas bus, jeigu...?“. „Jeigu vaikas pames kamuolį, jeigu išdauš langą, jeigu nevalys dantų“... Galimi atsakymai – tai galimos pamokos, kurios gali padėti vaikui kritiškai vertinti savo elgesį.

Jeigu manytume, kad vaikas yra molio gabalas, iš kurio tėvų pareiga nulipdyti tiksliai tai, ką jie sumanė, tėvų ir vaiko santykiai būtų pastovi įtampa ir kova. Juk vaikas yra irgi aktyvus ir visokiais būdais bando lipdyti iš tėvų ir kitų suaugusiųjų sau tinkamus lipdinius. Tik gimęs kūdikis turi savyje tik jam vienam būdingą unikalią kibirkštį būti į nieką nepanašiam. Tai didžiausias stebuklas būti su vieninteliu pasaulyje vaiku, kuris yra toks silpnas ir toks stiprus. Jis nori veikti ir būti tam tikra prasme pats savo auklėtojas. Tėvai ir auklėtojai kiekvienu atveju iš naujo sprendžia, kaip reaguoti, kaip pakeisti situaciją. Deja, nėra universalių, visiems tinkamų metodų ir patarimų.

Labai skaudu matyti, kaip nepasisekė vaikui, kaip jam sunku. Galima žiūrėti į tai su priekaištais sau („aš kaltas“) ar priekaištais vaikui („koks žioplas“). Bet galima į tai žiūrėti su meile ir pagarba, pripažįstant vaiko teisę suklysti. Tada mes lyg sakome jam: „Aš tikiu tavimi, tu gali pabandyti dar kartą, o jeigu tu nepajėgsi, aš tau padėsiu“. Tam ir skirtas natūralios, arba loginės, pasekmės metodas. Juk mes, suaugusieji, irgi klystame, bet nenorėtume, kad kas nors už mus nugyventų mūsų gyvenimą. Juk labai svarbu, kad kas nors mumis tikėtų, kai mes vėl ir vėl bandysime kepti pyragus. Tikrus, su razinomis, o gal iš smėlio.

PAGRINDINIAI SKIRTUMAI TARP BAUSMĖS IR LOGINĖS PASEKMĖS

BAUSMĖ

	Apibūdinimas	Pagrindinė mintis, perteikiama vaikui	Tikėtini rezultatai (vaiko elgesys, jausmai)
1.	Pabrėžiama asmeninio autoriteto galia	„Daryk, ką aš tau sakau, nes aš tai sakau“	Pasipriešinimas. Keršto troškimas. Vidinės drausmės stoka. Nuolankumas, bailumas. Neatsakingumas
2.	Retai susijusi su poelgiu, išreiškia valdingumą	„Aš tau parodysiu!“ „Tu užsitarnavai būti nubaustas!“	Įsižeidimas. Noras keršyti. Baimė. Sumišimas. Pasipriešinimas
3.	Pateikiamas moralinis įvertinimas	„Tu blogas!“ „Aš negaliu tavęs tokio mylėti“	Vaikas jaučiasi įskaudintas, kaltas. Kyla noras atsakyti tuo pačiu
4.	Pabrėžiamas ankstesnis elgesys	„Tu amžinai nieko neišmoksti!“ „Niekada negalima tavimi pasitikėti!“	Vaikas jaučiasi atstumtas. Jaučia, jog nesugeba priimti gero sprendimo
5.	Atvira arba paslėpta nepagarba, jėgos panaudojimas, grasinimas nemylėti	„Kada tu pasikeisi?!“ „Mano vaikas negali daryti tokių dalykų!“	Baimė. Pasipriešinimas. Kaltės jausmas. Noras „atsilyginti“
6.	Reikalaujama paklusnumo	„Tavo nuomonė nesvarbi!“ „Tu nesugebi priimti jokio sprendimo!“	Pasipriešinimas. Demonstratyvus sutikimas

LOGINĖ PASEKMĖ

	Apibūdinimas	Pagrindinė mintis, perteikiama vaikui	Tikėtini rezultatai (vaiko elgesys, jausmai)
1.	Pabrėžiama tarpasmeninių santykių realybė	„Aš tikiu, kad tu pats išmoksi gerbti kitų teises“	Bendradarbiavimas. Pagarba sau ir kitiems. Vidinė drausmė
2.	Logiškai susijusi su netinkamu poelgiu; remiasi sveiku protu	„Aš tikiu, kad tu pats padarysi atsakingus sprendimus“	Mokymasis iš patyrimo. Atsakingumas
3.	Pagarba vaikui; veikėjas nesutapatinamas su poelgiu	„Tu esi vertingas asmuo“	Vaikas jaučia, jog yra vertinamas, net tuomet, kai jo elgesys nėra priimtinas
4.	Dėmesys kreipiamas į esamą ir būsimą elgesį	„Tu gali savimi pasirūpinti“	Vaikas išmoksta vertinti save ir kontroliuoti savo elgesį
5.	Rodoma pagarba ir gera valia	„Man nepatinka tai, ką tu darai, bet aš myliu tave“	Vaikas jaučiasi saugus, užtikrintas tėvų meile ir parama
6.	Leidžiama pasirinkti	„Tu pats gali nuspręsti“	Išaugęs sumanumas. Atsakingi sprendimai

Lentelė pagal Tad Frantz paskaitų medžiagą

Panaudota literatūra:

1. R. Dreikurs and V. Soltz. Happy Children: a Challenge to Parents. – Great Britain, 1964.
2. Э. Ле Шан. Когда ваш ребенок сводит вас с ума. – М., 1990.
3. Детский сад в Японии. Опыт развития детей в группе. – М., Прогресс, 1987.